

ιστορικοί τύποι, τύποι τῶν διαφορῶν ἐποχῶν κ.λ. Αἱ ἀτομικαὶ διαφοραὶ ἀσκοῦν ἐπίδρασιν καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν φυσικὸν ὀργανισμόν καὶ φαίνεται ὅτι εὐρίσκονται εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν σωματικὴν ὑφῆν. Τὸ σπουδαιότατον παράδειγμα τῆς τοιαύτης ἀναλογίας ἀποτελεῖ ἡ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ἄμα διαφορὰ τῶν δύο φύλων. Ἀκριβῶς δ' ὁ κλάδος οὗτος τῆς τυπολογικῆς ψυχολογίας διδάσκει μετ' ἐξαιρετικῆς σαφηνείας ὅτι πάντα τὰ ψυχικὰ στοιχεῖα καὶ πάντα τὰ πεδία τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας δύνανται μὲν νὰ εἶναι παρὰ πᾶσι κοινά, ἀλλ' ὅτι ἡ διαφορὰ αὐτῶν θέσις ἐν τῇ συνόλῳ ψυχικῇ ὑφῆῃ παράγει ἐντελῶς διαφορῶν ψυχικοῦς τύπους.

Ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ τυπολογικὴ αὕτη ψυχολογία τελεῖ ἔτι ἐν ἐμβρυούδει καταστάσει καὶ ὅτι μόνον διὰ βραδείας καὶ ἀκριβοῦς ἐργασίας δύνανται νὰ προαχθῇ. Ἰννορίζομεν φυσικὰ ὅτι ἡ ψυχικὴ λ. γ. ἐξέλιξις τῆς ἐφήβου χωρεῖ διαφόρως τῆς τοῦ ἐφήβου καὶ ὅτι ἡ ψυχικὴ αὐτῆς ὑφῆ ἐμφανίζει διάπλασιν διάφορον ἢ παρὰ τοῦ ἐφήβου. Ἄλλ' ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ δι' ἐννοιῶν ἀντίληψις τῶν βαθειῶν τούτων περὶ τὸν φυσικὸν ὀργανισμόν διαφορῶν εἶναι πολὺ δυσχερῆς. Ἐἰ καὶ δὲν στεροῦμαι παρατηρήσεων ἀναφερομένων εἰς τὸ θῆλυ γένος, ὀφείλω ὁμῶς νὰ ἔῤῥω ὅτι ἡ πραγματεία μου ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἄρρεν πρὸ πάντων γένος. Τοῦναντίον νομίζω ὅτι τὸ βιβλίον τῆς Charlotte Bühler ἰσχύει ἐν πολλοῖς, ἀκόμη δὲ καὶ ὡς πρὸς τὰ θεμελιώδη σημασίαν ἔχοντα, μόνον διὰ τὴν ἐφηβον. Διότι μεγάλην σπουδαιότητα ἔχει ἐνταῦθα τὸ γεγονός ὅτι ἡ συγγραφεὺς ἐβίωσεν αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ὡς γυνὴ τὰς ψυχικὰς καταστάσεις τῆς ἐφήβου, ὅπερ καλλιστῶ δυνατὴν τὴν πρὸς τὴν πραγματικότητα σύμμετρον ἀποπλήρωσιν τοῦ διὰ τῆς ψυχικῆς ὑφῆς παρισταμένου σχήματος. Ἡ ἀντίληψις τῆς βαθείας ταύτης διαρχίας τοῦ φυσικοῦ ἄμα καὶ πνευματικοῦ βίου εἶναι λοιπὸν δυσχερῆς· πολὺ δυσχερεστέρα δ' ὁμῶς ἀποβαίνει φυσικὰ αὕτη προκειμένου περὶ τῶν λεπτοτέρων ἀποχρώσεων τῆς ἀτομικότητος. Δὲν δυνάμεθα τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ προχωρήσωμεν πέρα ἐμφανῶν τινῶν τυποπλαστικῶν γνωρισμάτων.

* * *

Μετὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔργου καὶ τῆς μεθόδου τῆς ψυχο-

λογίας ἡμῶν κατὰ τὰς τέσσαρας ἐπόψεις, τῆς κατανοούσης δηλαδή ψυχολογίας, τῆς ἀπὸ τῆς ψυχῆς ὡς ὀργανικῆς ἐνότητος ὀρμωμένης ψυχολογίας, τῆς ἐξελικτικῆς ψυχολογίας καὶ τῆς τυπολογικῆς ψυχολογίας, εὐκολοῦς εἶναι ὁ καθορισμὸς τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς ἄλλην τινὰ ροπὴν ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρευνῇ, τὴν φυσιο-
 γικὴν ψυχολογίαν. Αὕτη κέκτηται μὲν ἀναντιρρήτως ἀπαράγραπτον τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρξεως, ἀλλ' ἐπιδιώκει ὁμως σκοποῦς ὅλως διαφόρους, ἀδυνατοῦσα κατὰ συνέπειαν νὰ ἐπιλύσῃ τὰ ὑφ' ἡμῶν τεθέντα προβλήματα διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς μέσων.

Οὐδεὺς ἀμφισβητεῖ ὅτι μεταξὺ τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ σώματος ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ ψυχικοῦ βίου ἀφ' ἑτέρου ὑφίστανται πραγματικαὶ σχέσεις ἐξαρτήσεως. 'Ἡ καθ' ἡμέραν πείρα διαπιστοῦ αὐτάς' ἢ μὲν πειραματικὴ ἔρευνα ἐτελειοποίησε τὰς παρατηρήσεις ταύτας, ἡμεῖς δὲ δικαιούμεθα νὰ προσδοκῶμεν εὐρυσιν τῶν περὶ τὰς σχέσεις ταύτας γνώσεων ἡμῶν. 'Ἀλλ' ἢ μέχρι τοῦδε ἐργασία ἐζημιώθη ὑπὸ τοῦ γεγονότος ὅτι ἢ ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις ἔρευνα — ἀνατομία καὶ φυσιολογία ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐν τῇ φυσικῇ καὶ τῇ χημείᾳ βάσεων αὐτῶν — εἶχε προαχθῆ μεγάλης σχετικῶς, ἐν ᾧ ὁ ἐντὸς τῆς κυρίως ψυχολογικῆς περιοχῆς συνήθης τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι ἐτέλει ἔτι παντελῶς ἐν τῇ πρωτογόνῳ αὐτοῦ καταστάσει. Τοῦτο εἶχεν ὡς συνέπειαν ὅτι μετεχειρίζοντο κατὰ προτίμησιν πρὸς διαφώτισιν τῶν ψυχικῶν φαινομένων τὴν φυσικὴν ὄψιν ὡς τὴν μᾶλλον ἀσφαλῆ καὶ βεβαιότεραν. 'Ἡ ἀντίστροφος περίπτωσις, ἢ ἐπίδρασις τ. ἔ. τῆς ψυχολογίας ἐπὶ τὴν φυσιολογικὴν ἔρευναν, τυγχάνει μὲν μέχρι τοῦδε πολὺ σπανία, ἀλλὰ θὰ καταστῇ ἀναμφισβητήτως συνηθεστέρα ἐν τῷ μέλλοντι. Τὸ γεγονός, ὅτι ὁ μέγας μεταφυσικὸς κόμβος, ὁ τ ρ ὀ π ο ς τῆς μεταξὺ φυσικῶν καὶ ψυχικῶν φαινομένων σχέσεως, παρέμεινεν ἄχρι τοῦ νῦν ἄλυτος, δὲν ἀποτελεῖ ἐπιχείρημα κατὰ τοῦ δικαιώματος τῆς θετικῆς ἐρευνῆς. Ἴτε ταυτῆς πρόκειται εἴτε παραλληλισμὸς εἴτε ἀλληλεπίδρασις εἴτε τέλος φαίνεται τὸ ὅλον πρόβλημα ἐξατμιζόμενον ἀπὸ γνωσιολογικῆς ἐπόψεως εἰς ἀπλήν ὑπὸ τοῦ νοῦ διάταξιν καὶ εἰς ἀπλήν τοῦ νοῦ ὀρμὴν, τὸ ἐρώτημα διατηρεῖ τὸ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ δικαίωμα, κεκτημένον καὶ πρακτικῶς, δηλ. ἀπὸ ἰατρικῆς

ἐπέφτειος, πολλήν σημασίαν. Συνάρτησις μεταξύ τῶν δύο σειρῶν τῶν φαινομένων ὑφίσταται. Μόνον ἔτι ὁ δεσμός οὗτος δὲν εἶναι φύσει τριαύτης ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ κατανοηθῇ ἢ μὲν ἐκ τῆς δὲ ἐν τῇ ὠρισμένη ἐννοίᾳ τοῦ ἀκατανοεῖν», περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Τὴν ψυχὴν καὶ τὰς λειτουργίας αὐτῆς δὲν δύναμεθα νὰ κατανοήσωμεν ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ σώματος, ὡς ἐπίσης ἀδυνατοῦμεν νὰ κατανοήσωμεν τὸ σῶμα ἐκ τῆς ὀργανικῆς ὑφῆς τῆς ψυχῆς. Ἡ τάξις τῶν πραγμάτων ἀκολουθεῖ φυσικὰ καὶ ἐνταῦθα συνάρτησιν νοήματος δηλωτικῆν. Ἄλλ' αὕτη δὲν εἶναι ἀκόμη προσιτὴ εἰς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν σήμερον.

Ἄπορὸς νὰ τὸ γνωρίζουν ἐργάζονται οἱ φυσιοδίφαι ἤδη σήμερον τῇ βιολογίᾳ κατηγοριῶν νοήματος δηλωτικῶν, ὡς λ. χ. ὅταν ἐρμηνεύουν τὴν κατασκευὴν ὀργανισμοῦ τινος ἐκ τῆς «προσαρμογῆς» αὐτοῦ εἰς τοὺς ἔρως τῆς ζωῆς ἢ ἐκ τοῦ «σκιποῦ» τῆς συντήρησεως αὐτοῦ. Δὲν θὰ κατανοήσουν τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐάν δὲν συναπέφερον ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν συνειδήσεως τῆς ζωῆς καθόλου τὴν προϋπόθεσιν ὅτι εἶναι προωρισμένος διὰ νὰ βλέπωμεν ὁμοίως συμβαίνει εἰς αὐτοὺς καὶ περὶ τὴν «ἐξηγήσιν» πάντων τῶν ὀργάνων ἅπερ «ἐνεργοῦν» τι διὰ τὸν ὀργανισμόν. Ἐρευνηταὶ τῇ αὐστηρᾷ κατὰ μέθοδον ἐργασίᾳ στοιχοῦντες ἐπεχείρησαν νὰ ἐξοβελίσουν ἐξ αὐτῆς τὰς κατηγορίας ταύτας τὰς νοήματος καὶ σκιποῦ σημαντικὰς, προβαλόντες τὸ ἰδανικὸν καθαρῶς φυσικῆς, τ. ἔ. καθαρῶς αἰτιώδους ἢ ἀπὸ τῶν ζωϊκῶν ἐνεργειῶν ὁρμωμένης ἐξηγήσεως. Ἔργων τῶν φυσιοδιφῶν εἶναι νὰ ἐξακριβώσουν κατὰ πόσον προάγεται οὕτω ἢ περὶ τὴν βιολογίαν γνώσις· πάντως φαίνεται ὅτι δὲν κερδίζει καὶ πῦλλά.

Ἡ ψυχολογία δὲν ἔχει ἀνάγκην, ὡς εἶδομεν, νὰ φοβῆται τὴν προσφυγὴν εἰς νοήματος δηλωτικὰς συναρτήσεις προσιτὰς εἰς τὴν κατανόησιν· τοῦναντίον ἐπιζητεῖ — ἀπὸ τοῦ πνεύματος ὁρμωμένη — νὰ καταστήσῃ αἰεὶ εὐρυτέραν τὴν περιχὴν τοῦ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον κατανοητοῦ. Ἄλλὰ δέον νὰ μὴ ἐγκαταμειγνύῃ καὶ αὕτη μετὰ ζῶντα μέλη ἅπερ φέρουν καθαρῶς φυσιολογικὸν χαρακτῆρα καὶ ἀνήκουν διὰ τοῦτο εἰς ἄλλο γένος. Οὕτως ἐπὶ παραδείγματι ψυχοφυσικὸν ἀπλῶς δεδομένον δὲν θὰ ἐσήμαινέ τι προσιτὸν εἰς τὴν κατανόησιν διὰ τὴν ψυχολογίαν, ἐάν λ. χ. ἐξηκριβοῦτο ὅτι

αί ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἴνες αἱ καλούμεναι συνδετικαὶ εἶναι πράγματι ἢ βλάβαις, τ ἔ ἢ πειραματικῶς δυναμένη νὰ ἀποδειχθῇ *conditio sine qua non* διὰ τὴν γένεσιν τῶν ψυχολογικῶν φαινομένων. Τὸ ὅλον ζήτημα θὰ ἀποτελεῖ ἔργον τῆς ψυχοφυσικῆς Τούναντιον ἢ καθαρὰ ψυχολογία θύναται ἄριστα νὰ ἀκατανοῆ» διατὶ ἐτελέσθη ἐν τῇ ψυχῇ μου αὕτη ἀκριβῶς ἢ σύνδεσις ἐκ τῶν πολλῶν δυνατῶν συνδέσεων. Αὕτη ἀποδεικνύεται τότε οὐχὶ ἀπλοῦν δεδομένον, οὐχὶ τυχαῖον τι, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ νοήματος ἐκφραστικῆς συναρτήσεως σημαντικῆς δι' ἐμὲ ἢ καθ' ἑαυτήν.

Τὸ ζήτημα τοῦτο κέκτηται διὰ τὸ θέμα ἡμῶν ἐξαιρετικὴν ὅλως σημασίαν. Ἡ ψυχολογία τῶν ἐφήβων δὲν προήχθη μέχρι τοῦδε, ἐπειδὴ προσεπάθει κατὰ κανόνα — ἐκτὸς νεωτάτων τινῶν ἐξαιρέσεων — νὰ ἀεξηγήσῃ τὰς ψυχικὰς μεταβολὰς τῶν χρόνων τῆς ἡβῆς ἐκ τῶν σωματικῶν ἀλλοιώσεων. Ἀφήνομεν κατὰ μέρος τὸ γεγονός ὅτι συνεπεία τῆς προσπάθειας ταύτης ἐδίδετο εἰς τὰ τῆς γενετησίου ἡριμῆς σημασία πολὺ μεγαλυτέρα ἢ ὅσην ἐπιτρέπει ἢ καθαρῶς ψυχολογικὴ παρατήρησις. Ἀλλὰ τί σημαίνει ἡ ἀεξήγησις αὕτη; Ἡ μεγάλη ψυχικὴ μεταβολή, ἢ ἐκδηλουμένη κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὴν ἡβὴν μετάβασιν καθίσταται τυχόν εἰς ἐμὲ ψυχολογικῶς σαφεστέρα διὰ τοῦτου, ὅτι ἀδένες τινὲς ἀναπτύσσουν ἢ μὴ μεγαλυτέραν ἐνέργειαν; Ἡ ἀεξήγησις αὕτη ἔχει τὴν ἀξίαν ὅσην καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι ὁ Σωκράτης εὑρίσκεται ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, διότι ἔθεσεν εἰς κίνησιν τοὺς μῦς τῶν ποδῶν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἰσῆλθεν εἰς αὐτό.

Πρὸς ἄρσιν πάσης παρεξηγήσεως δηλοῦμεν ὅτι τὰς φυσιολογικὰς ἐκείνας διακριβάσεις οὔτε ἀδιαφόρους οὔτε ἐστερημένας ἀξίας θεωροῦμεν. Κέκτῃνται πλείστην σπουδαιότητα διὰ τὴν φυσιολογίαν καὶ δὲν στεροῦνται ἐνδιαφέροντος ἀκόμη καὶ διὰ τὴν φυσιολογικὴν ψυχολογίαν. Ἀλλ' εἰς προαγωγὴν τῆς κυρίως ψυχολογικῆς γνώσεως οὐδὲν συμβάλλουν. Ψυχολόγοι τινὲς ἱκανοποιοῦνται διὰ τῶν τοιούτων «αἰτιωδῶν» διακριβάσεων. Οὕτω λ. χ. ὁ Θεόδωρος Ζιαιην, τοῦ ὁποῦ ἡ σύνολος ψυχολογία τῆς ἡβῆς ἀποτελεῖ διδακτικὸν ἐκ τοῦ ἀντιθέτου πρὸς τὴν ἡμετέραν παράδειγμα, λέγει τὰ ἐξῆς: «Πρὸ πάντων ἀνάγκη νὰ κατανοήσωμεν σαφῶς ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος ψυχικὴ μεταβολὴ οὐδαμῶς ἐξαρτᾶται μ ὁ ν ο ν ἐκ τῶν σω-

ματικῶν φαινομένων τῆς γενετησίου ὀριμάνσεως... Τὸναντίον ἡ ἀκριβεστέρα παρατήρησις καταδεικνύει εὐθὺς, ὅτι κατὰ κανόνα συνεργοῦν τρία αἰτιώδη στοιχεῖα ὅπως προκαλέσουν τὸν ἰδιόρρυθμον ψυχικὸν βίον τῶν νέων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἡβης. Ταῦτα εἶναι τὰ ἐξῆς: πρῶτον ἡ χαρακτηριστικὴ ἀνατομικὴ ἐξέλιξις τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἰδίᾳ τοῦ ἐγκεφάλου· δεύτερον ἡ ὀρίμανσις τῶν γενετησίων ἀδένων· καὶ τρίτον ἡ πρὸς τὴν ἡβην τὸ πλεῖστον συμπίπτουσα ἀνατροπὴ τῶν ὄρων τοῦ περιβάλλοντος καὶ τοῦ βίου. Εὐνόητον δὲ εἶναι ὅτι τὰ τρία ταῦτα στοιχεῖα τελοῦν εἰς ποικίλας σχέσεις ἀμοιβαιότητος πρὸς ἀλλήλα». Εἶναι περίεργον ὅτι ὡς πρὸς τὸ τρίτον στοιχεῖον ἀναφέρονται μόνον ἐξωτερικοὶ πνευματικοὶ παράγοντες ὡς αἷτια τῆς ἐξελίξεως (ἀνελίξεως! πρβλ. σ. 2/1), παράγοντες οἵτινες ἐλλείπουν ἄλλως τε πολλάκις, χωρὶς ἡ ψυχικὴ ἡβὴ νὰ λείπῃ. Ἀλλὰ κατὰ τοῦτον τρόπον τώρα ἡμεῖς ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν γενετησίων ἀδένων θὰ ἀεξηγήσωμεν αἰτιωδῶς τὸ βαλὺ συναίσθημα τῆς μονώσεως, ὅπερ διακρίνει τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν ἢ τὸ ριζοσπαστικὸν φρόνημα αὐτῆς ἢ τὴν πρὸς ἐξιδανικευσιν ροπὴν, εἶναι ὅλως μυστηριώδες δι' ἐμέ. Ἄς εἰμεθα εἰλικρινεῖς! Ἐνταῦθα πρόκεινται δύο γεγονότα, ἅπερ ἐμφανίζονται χρονικῶς ἑπιωσθήποτε -- οὐχὶ παντελῶς -- ὁμοῦ, τὸ μὲν ἀνατομικὴ καὶ φυσιολογικὴ μεταβολὴ τοῦ ὀργανισμοῦ, τὸ δὲ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ μεταλλαγὴ τῆς διηρθρωμένης ψυχικῆς ὁλότητος ἢ τῆς ψυχικῆς ὕψης. Ἀμφότερα συνέχονται «ἑπιωσθήποτε» πρὸς ἀλλήλα· ἀλλὰ τὸ πῶς ἀγνοεῖ μέχρι σήμερον ἡ ἐπιστήμη.

Τὰ πράγματα μεταβάλλονται ἐὰν ἰσχυρισθῶμεν λ. χ. ὅτι κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα καὶ σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τῶν σωματικῶν τούτων μεταβολῶν ἀναφαίνονται ἐν τῇ συνειδήσει γενετήσιαι διεγέρσεις ὡς βιῶματα -- εἴτε τῆς φαντασίας εἴτε τῶν ὁρμῶν εἴτε καὶ ὡς ὑποκείμενον τῆς ἐρεῦνης· αὐταὶ αἱ παντελῶς ἢ τοῦλάχιστον ὀσιωδῶς ἐνισχυμένοι βιῶσεις καθιστοῦν νοητὸν τὸν μετασχηματισμὸν τῆς ὅλης καταστάσεως τῆς ψυχῆς. Βραδύτερον θὰ εἰδομεν ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἐντελῶς ὁρθόν· ὅτι αἱ γενετήσιοι βιῶσεις κατ' οὐδένα τρόπον εἰσάχουν τὸ φαινόμενον οὐδὲ κατ' οὐδένα

τρόπον σημαίνουν τὸ κέντρον, ἐξ οὗ ὀργανοῦται τὸ ὅλον τῆς νέας ψυχικῆς ὑφῆς. Ἄλλ' ἡ μέθοδος τῆς κατανοούσης ψυχολογίας θὰ διεσώζετο διὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ ἐκείνου: ἡ ἀρχὴ «psychologica psychologica» (ψυχολογίαν δεόν νὰ ἀσκῶμεν κατὰ ψυχολογικὴν μέθοδον) θὰ παρέμενεν ἐν ἰσχύϊ. Ὁ πιστεύων ὅτι πρέπει νὰ καταστήσῃ κέντρον τῆς κατανοήσεως τοῦ φαινομένου τῆς ἡβῆς τὴν γενετήσιον ὄρμην, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτὴν μέχρι τοῦ ὑποσυνειδήτου, ὡς πράττουν οἱ ὀπαδοὶ τῆς ψυχαναλύσεως, οἵτινες χωροῦν ἐνταῦθα μεθοδικώτερον. Μόνον ὅτι τὸ ἐντελῶς ἀσυνειδήτην ἐκεῖνο, ἡ ἐνέργεια τῶν ἀδένων, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν καθαρὰν ψυχολογίαν. Οὐδεὶς, οὐδ' αὐτὸς ὁ Ziehen, θὰ ἀνεμείγνυε τὴν ἐνέργειαν ταύτην τῶν ἀδένων ἐνταῦθα, ἐὰν μὴ ἐνέκλειεν εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μικράν τινα μεταφυσικὴν, ἥτις προϋποθέτει κατὰ τὴν τοιαύτην ἐργασίαν συναρτήσεις νοήματος ἐκφραστικὰς: Νόημα δηλ. καὶ σκοπὸς τοῦ συνόλου τούτου σταδίου τῆς ἡλικίας εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς πρὸς ἀναπαραγωγὴν ἰκανότητος ἢ λειτουργία τῶν διαφόρων ἀδένων (ὄχι μόνον τῶν γενετησίων) δεόν νὰ «κατανοήται» ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὸν ὅλον ὀργανισμόν ὡς προάγουσα, ἡ δὲ καθυστέρησις αὐτῆς τοῦναντίον ὡς κωλύουσα τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον τῆς φύσεως. Βεβαίως πάντες ἐργαζόμεθα σιωπηρῶς τῇ βοήθειᾳ τοιοῦτων ἐρμηνειῶν, τὰς ὁποίας δεχόμεθα ὡς αὐτονοήτους καὶ αἱ ὁποῖαι προϋποθέτουν συνεργίαν τοῦ Φυσικοῦ καὶ τοῦ Ψυχικοῦ ἐν μιᾷ πνεύματι ἐμπεφορημένη φυσικῇ λειτουργίᾳ, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἡμετέρα πραγματεία «ἐρμηνεύει» οὕτω ἀπὸ ὑπερτέρας πνευματικῆς ἐπόψεως τὸ νόημα τῆς ἡβῆς. Ἄλλ' ἡ ψυχολογία ὡς τοιαύτη ἔχει ἔργον ὅλως διάφορον. Ὀφείλει ἐν τῷ ψυχοφυσικῷ τούτῳ πλαισίῳ, ὅπερ περιβάλλει τὸ ὅλον, νὰ ἐξεύρη τί βιοῦται ὑπὸ τῶν ἐφήβων, πῶς βιοῦται, καὶ πρὸ πάντων τίνες συναρτήσεις εἶναι ἤδη παροῦσαι κατὰ τὰ βιώματα αὐτῶν. Εἰς ταῦτα δὲν ἀνήκουν ὠρισμένως οἱ ἀδένες. Ὁ Ziehen δὲν ἀρκεῖται, ὡς εἶδομεν, εἰς τοὺς ἀδένας. Ἐπικαλεῖται διαρκῶς πρὸς ἐξήγησιν ἀνατομικὰ γεγονότα. Ταῦτα εἶναι βεβαίως πολὺ σπουδαῖα καὶ ἐνδιαφέροντα, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν συμβάλλουν εἰς τὴν «κατανόησιν».

Ἐνταῦθα δεόν νὰ ἐξάρωμεν ἀπαξ ἔτι ὅτι καὶ ἡ κατανοοῦσα

ψυχολογία» δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ παραγάγῃ πάντα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ συμβαίνοντα ἐκ συναρτήσεων νοήματος δηλωτικῶν. Καὶ αὕτη κατανοῶ εἰς γεγονότα, ὅπερ ἀνάγκη νὰ παραμείνουν ἀσύνδετα, ἐπεὶ δὲν δυνάμεθα νὰ παρακαλοῦθῃσωμεν αὐτὰ μέχρι τῶν βαυυτέρων αὐτῶν λόγων. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον τὰ γεγονότα ταῦτα ὑπάρχουν, εἰσέρχονται καὶ αὐτὰ ὡς καθορίζοντες παράγοντες ἐντὸς τῶν νοήματος περιεκτικῶν συμβαμάτων τοῦ ψυχικοῦ βίου. Μοιραῖον τι γεγονὸς ὅλως ἐξωτερικόν, ὡς λ. χ. ἀτύχημα ἐκ κεραυνοῦ, εἶναι δι' ἡμᾶς κατὰ πρῶτον λόγον δεδομένον, ὅπερ μόνον αἰτιωδῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, οὐχὶ νὰ παραχθῇ ἐκ νοήματος ἐκφραστικοῦ ὅλου. Ἄλλ' ὅταν τὸ δεδομένον τοῦτο μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ σώματος συνεπειῶν αὐτοῦ καταστῇ «βίωμα», πλέκεται παρυσυθῶς ἐξ αὐτοῦ σύνολον συνδέσεων νοήματος δηλωτικῶν ἐκτεινομένων ἐπὶ τὸν σύνολον ψυχικὸν βίον καὶ ἐκ τοῦ ὅλου πάλιν τούτου ἐπ' αὐτό· καὶ τότε κατανοοῦμεν π.χ. ὅτι ἀνάπηρὸς τις μεταβάλλεται κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ τὴν συμπεριφορὰν ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ πρὶν, ὅτι ἡ διάθεσις αὐτοῦ, τὰ σχέδια, αἱ ἐναντι τῆς ζωῆς σχέσεις ἀλλοιοῦνται. Πάντα ταῦτα κατανοοῦμεν ἐκ πραγματικῶν βιωμάτων, οὐχὶ δ' ἐκ τῆς ἐκχύσεως αἵματος ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ. Οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἐφήβου δὲν κατανοοῦμεν ἐκ τῆς σπερμογονίας.

Εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ἐμφανίζεται τὸ πραγματικῶς «αδεδομένον» οὕτως ἰσχυρῶς, ὥστε τὸ δυνατόν καθολικῶς ἰσχυρῶς ψυχολογίας τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας τίθεται καθ' ὅλου ἐν ἀμφιβόλῳ· τ. ἔ. ἐν τῇ μορφῇ τοῦ κατὰ χῶρον καὶ χρόνον ἐξατομικευμένου στοιχείου τοῦ Ἱστορικοῦ.

Ἴδαν ἐξελαμβάνομεν τὸν ἐφηβον ὡς φυσικὸν παντελῶς ὄν ἐν τῷ φυσικῷ περιβάλλοντι, ὃὰ ἔπρεπε νὰ λάβωμεν ἤδη ὑπ' ὄψει τὰ τῇ φύσει ἰδιάζοντα. Ταῦτα ὃὰ κατεδεικνύοντο ὡς ἀρχῆθεν καὶ πρωταρχικῶς, ὡς κατὰ φύσιν φυλετικὸς ἢ γενεαλογικὸς χαρακτήρ· ὃὰ ἐνεφανίζοντο ἔπειτα ὡς βεβιωμένον περιβάλλον, ὅπερ συμβάλλει εἰς σχηματισμὸν τοῦ ψυχικοῦ βίου. Διὰ τὸν ἐφηβον τῆς εὐκράτου ζώνης οἱ ὅροι τοῦ περιβάλλοντος διὰ τε τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐξέλιξιν εἶναι διαφοροὶ τῶν διὰ τὸν ἐφηβον τῶν τροπικῶν χωρῶν ἰσχυόντων, τοῦτο δὲ ἔχει δύναμιν μέχρις αὐτῶν τῶν λεπτοτέρων διαφορῶν τῶν τοπίων καὶ τοῦ κλίματος. Ἄλλὰ τὸ περιβάλλον, ἐξ

οὐ ἡ ἐξάρτησις, δὲν εἶναι μόνον ἡ φύσις, ἀλλὰ περὶ πνευματικῶν ὄντων προκειμένου εἶναι καὶ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα. Τοῦτο δ' ὁμῶς ἀποτελεῖ τμήμα πραγματικότητος ἱστορικῆς καὶ κοινωνικῆς, ὅπερ ἀνεπτύχθη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς φύσεως. Καὶ ἐν αὐτῷ ἰσχύουσι γενικοὶ νόμοι διεπόντες τὴν ἐνιαίαν ὀργανικὴν ὕφην, γενικοὶ νόμοι νοήματος δηλωτικοὶ καὶ κανόνες τὴν κατεύθυνσιν ρυθμίζοντες. Ἐντὸς τοῦ γενικοῦ τούτου πλαισίου ἕκαστος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμφανιζόμενος πολιτισμὸς κέκτηται ὅλως ἰδιάζουσας εἰς αὐτὸν χαρακτηριστικὴν μορφήν. Ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν ἐνυπάρχει τι τὸ δεδωμένον, ὅπερ δὲν δύναται νὰ κατανοηθῆ ἔκ γενικῶν νόμων ἀπλῶς, ἀλλὰ μόνον ἱστορικῶς καὶ ἀπὸ τῆς βιογραφίας ὡς εἶπεῖν τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἵνα ὁμιλήσωμεν μᾶλλον συγκεκριμένως: Ὁ ἔφηβος εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν εὐρίσκει ὡς ὄρους τῆς ἐξελιξέως αὐτοῦ οὐ μόνον τὸ πνεῦμα ἐν γένει, ἀλλὰ παντελῶς ὀρισμένον πνεῦμα, παντελῶς ὀρισμένον πολιτισμὸν καὶ κοινωνίαν ἐν αὐτῷ τελοῦσαν καὶ ἐν αὐτῷ ζῶσαν. Τὰ ἀτομικὰ ταῦτα γνωρίσματα φέρει, ὡς φαίνεται, ἤδη προεσχηματισμένα ἐν ἑαυτῷ κατὰ τρόπον, τὸν ὁποῖον ἀδυνατοῦμεν νὰ διαγνώσωμεν. Ἀνεξαρτήτως ὁμῶς τοῦ ἐὰν συμβαίῃ τούτο καὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν συμβαίνει, ὁ ἔφηβος ἀναπνέει ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἐκ τοῦ πνεύματος τούτου οἶονεὶ τὸν ἀέρα τῆς ζωῆς, εἰ καὶ μόλις κατὰ τὴν ἡβην μετέχει κυρίως αὐτοῦ διὰ τε τῶν ἔργων καὶ τῶν βιωμάτων. Καὶ αὐτὸς ὁ ψυχολόγος ἢ ὁ φιλόσοφος, ὅστις σκοπὸν προβάλλεται τὴν γνῶσιν τοῦ ψυχικοῦ βίου τῶν ἐφήβων, τελεῖ τόσον πολὺ ἐναποτεθημένος ἐντὸς τοῦ πνευματικοῦ τούτου περιέχοντος, τῶν χρόνων καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὥστε οὐδέποτε νὰ εἶναι εἰς αὐτὸν ἐφικτὸν νὰ ὑπερνικήσῃ αὐτὸ ἢ νὰ ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ, καὶ ἐὰν ἔτι ἡ ἱστορικὴ καὶ πνευματικὴ αὐτοῦ συνείδησις ἐκέκτητο τυχὸν τὰ εὐρύτητα τῶν ὀρίων. Πάντως ἡμεῖς δὲν ζῶμεν ἐντὸς τοῦ πνεύματος καθ' ὅλου, ἀλλ' ἐντὸς ὀρισμένου ἱστορικοῦ σταδίου τοῦ πνεύματος καὶ ἐν ὀρισμένῃ ἐθνικῇ μορφῇ. Τοῦτο εἶναι τὸ κοινὸν περιβάλλον τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, ὅπερ συνέχει ἡμᾶς πανταχόθεν μεθ' ὅλου τοῦ γησίου αὐτοῦ ἀξιολογικοῦ περιεχομένου καὶ τῶν ἀτελειῶν αὐτοῦ.

Διὰ τὴν μέθοδον ἡμῶν συνάγεται ἐντεῦθεν τὸ ἐξῆς: εἶναι ἀδύνατος ἡ σχεδιαγράφησις ψυχολογίας τῆς ἡβης ἐν γένει καὶ

διὰ πάντας τοὺς ἐφήβους ἰσχύουσα. Προϋπόθεσις τοῦ ἔργου τούτου, ἐάν ποτε ἤθελεν ἐπιτευχθῆ, θὰ ἦτο ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν ἐφήβων πολλῶν χωρῶν καὶ ἐποχῶν, δι' ἧς θὰ ἀπεκρυσταλλοῦτο ἔπειτα ὁ μέσος τύπος, ἴσως δὲ ὁ ἰδεώδης τύπος. Γράφομεν λοιπὸν τὴν ψυχολογίαν τῆς παρά Γερμανοῖς ἡβης ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτισμοῦ, τ. ἔ. ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ πνεύματος τῇ στηριζομένη ἐπὶ τῶν βάσεων τῆς Διαφωτίσεως καὶ τελούσῃ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τὸ μὲν τῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ γερμανικοῦ ἰδαιλισμοῦ γνωστῆς κινήσεως, τὸ δὲ τῆς γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς θετικοφροσύνης. Τὴν ψυχικὴν μορφήν τῆς ἐποχῆς ταύτης — 19 καὶ 20 αἰῶνος — λαμβάνομεν ὡς τύπον. Διότι ἡ ἐξατομίκευσις δὲν πρέπει νὰ προβαίῃ πάλιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ἐπιχειρῶμεν νὰ γράψωμεν τὸν ἔφηβον τῶν ἡμερῶν ἀκριβῶς ἡμῶν — τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ τῆς γερμανικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐὰν τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀνελαμβάνομεν, θὰ ἔπρεπε νὰ παράσχωμεν εἰκόνα τῆς νεωτάτης κινήσεως τῶν ἐφήβων ὡς τοιαύτης καὶ ἐξ ἑαυτῆς καὶ νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸν ἄνθρωπον τῆς κινήσεως ταύτης, ὡς εἰπώμεν τὸν ἐλεύθερον Γερμανόν, μεθ' ὧν αὐτοῦ τῶν ἰδιαζόντων γνωρισμάτων. Ἄλλ' ἡ ἐργασία αὕτη θὰ ἦτο πολὺ στενὴ καὶ δὲν θὰ ἀπεκλείετο νὰ καταστῇ αὖριον ἤδη ἄχρηστος. Διὰ τοῦτο πειρώμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς γενικὸν τινα τύπον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορικῆς ἐπισκοπήσεως τῶν τελευταίων 150 ἐτῶν, ὅσον τοῦλάχιστον εἶναι αὕτη δυνατὴ εἰς ἡμᾶς. Πολλὰ ἐκ τῆς ψυχολογίας ταύτης ἰσχύουν βεβαίως διὰ τὸν ἀγγλον, τὸν γάλλον καὶ τὸν ἀμερικανὸν ἔφηβον· ἀλλ' οὐδαμῶς πάντα. Ἦδη ὁ Ἰσραηλίτης ἔφηβος ἐμφανίζει γνωρίσματα οὐσιωδῶς διάφορα — πρᾶγμα ὅπερ παροράται πολλάκις —, ἐναντι δὲ τοῦ ρωσικοῦ ψυχικοῦ τύπου ἔχομεν ἤδη πάντες παρά τὴν φαινομενικὴν συγγένειαν καὶ προσέγγισιν τὸ ἀποτρέπον συναίσθημα ἀποξενούντος χάσματος.

Ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων πολλὴν ἔχουν πάλιν σημασίαν αἱ διαφοραὶ τῆς τάξεως καὶ τῆς μορφώσεως. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο λοιπὸν παρέχομεν τὴν ἐξήγησιν ὅτι ἔχομεν πρὸ πάντων ὑπ' ὄψει τὸν μορφώσεως τυχόντα ἔφηβον. Θὰ ἐκαλοῦμεν αὐτὸν τὸν «ἄστων ἔφηβον, ἐὰν ὁ ὄρος οὗτος δὲν εἶχε καταστῆ νεωστὶ ἐπιπόλαιον πολιτικὸν σύνθημα. Αἱ μεταξὺ τῆς ἀκτῆμονος (προλεταριακῆς)

καὶ τῆς καλουμένης ἀστικῆς νεολαίας περὶ τὴν ψυχικὴν ὕφην διαφοραὶ ἐν τῇ σημερινῇ Γερμανίᾳ δὲν εἶναι μεγάλαι· δὲν εἶναι ὠρι-
σμένως οὕτω μεγάλαι ὡς αἱ μεταξύ τῆς νεολαίας τῶν πόλεων ἀφ'
ἐνός καὶ τῆς τῶν ἀγρῶν ἀφ' ἑτέρου. Ἐὰν παρὰ ταῦτα ὀρμώμεθα
ἐκ τῶν πεπαιδευμένων κυρίως κύκλων, πράττομεν τοῦτο ἐπειδὴ
ψυχικὰ γνωρίσματα, κοινὰ εἰς τὴν σύνολον νεολαίαν τῶν πόλεων,
εἶναι παρ' αὐτοῖς καταφανέστερα· πρὸ πάντων δὲ ἐπειδὴ ἡ ἐκ
τῶν ἐσω ἀναβλύζουσα πορεία τῆς ψυχικῆς ἡβῆς συνθλίβεται ἢ
διαταράσσεται ἥττον ἰσχυρῶς ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ περιβάλλοντος ἐπι-
δράσεων. Περὶ διαφορῶν προερχομένων ἐκ τῆς τάξεως, εἰς ἣν
οἱ ἑφήβοι ἀνήκουν, θὰ πραγματευώμεθα ὅπου ἐγγχωρεῖ.

Ἐπολείπεται νὰ πραγματευθῶμεν τελευτῶντες τὸ ζήτημα τῶν
χρονικῶν ὀρίων τῆς ἡβῆς. Καὶ ἐνταῦθα ἐπίσης θὰ ἀναζητήσωμεν
οὐχὶ φυσιολογικά, ἀλλὰ ψυχολογικὰ γνωρίσματα. Σημασίαν
κέκτηται ἡ παρουσία ἢ ἡ ἔλλειψις τῶν γνωρισμάτων τούτων, οὐχὶ
δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐτῶν, τὸν ὁποῖον μόνον ὑπὸ τύπον μέσων καὶ κατὰ
προσέγγισιν ἀξιῶν δυνάμεθα νὰ δηλώσωμεν. Ἡ εἴσοδος εἰς τὴν
ψυχικὴν ἡβὴν τελεῖται ἐνίοτε ἄγαν αἰφνιδίως· κατὰ κανόνα δ' ὁμοῦς
ἢ μετάβασις γίνεται βαθμιαίως. Ἄλλ' ἡ ἐκ τοῦ σταδίου τῆς ἡβῆς
ἐξοδος καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ σταδίου τῆς ὠριμάνσεως εἰς τὸ τῆς καλουμέ-
νης ὠριμότητος μετάβασις συντελεῖται οὕτως ἀνεπαισθήτως, ὥστε
ὁ ἐξω αὐτῆς ὢν ἀντιλαμβάνεται αὐτὴν σαφῶς μόνον ὅταν συμπί-
πτῃ πρὸς μεταβολὰς τῆς ἐξωτερικῆς θέσεως καὶ τῶν ἐν τῇ ζωῇ
καθηκόντων. Ἡ ὠριμότης αὕτη, ἐπιπολαίως ὄλωσ καὶ κατὰ τὰ
κοινῶς καὶ δημωδῶς περὶ αὐτῆς νομιζόμενα θεωρουμένη, συνίστα-
ται εἰς τὴν «ἀφιξιν εἰς ἡρεμοῦσαν κατάστασιν», ἡ ὁποία περιλαμ-
βάνει μὲν ἐλάσσονας ἐσωτερικὰς ταλαντεύσεις, ἀλλὰ καὶ ἐλάσσο-
νας ἐσωτερικὰς δυνατότητας. Λεπτότερα γνωρίσματα θὰ παραθέ-
σωμεν κατὰ τὴν ἐκθεσιν τῶν λεπτομερειῶν.

Ἡ Charlotte Bühler παρέλαβε παρὰ τοῦ E. Schopen τὴν
διαίρεσιν τῆς ἡβῆς εἰς δύο περιόδους. Χωρίζει τὸ προγενέστερον
στάδιον τοῦ προσήβου ἀπὸ τοῦ μεταγενεστέρου τοῦ ἐφήβου καὶ
ὡς ὄριον θέτει τὸ 17ον ποῦ ἐτος. Δὲν παραγνωρίζω ὅτι ὑφίστανται
αἰσθηταὶ διαφοραὶ μεταξύ προγενεστέρας καὶ μεταγενεστέρας ἡβῆς.
Ἄμφισβητῶ δ' ὁμοῦς ὅτι εἴμεθα ἤδη σήμερον εἰς θέσιν νὰ καθορι-

σωμεν τὰς λεπτοτέρας ταύτας διαφορὰς τῆς ψυχικῆς ὑφῆς κατὰ τρόπον γενικὸν κύρος ἔχοντα ἢ καὶ μόνον τύπου θέσιν καὶ δύναμιν. Ὁ ἰσχυρισμὸς καθ' ἃν ἡ μὲν πρώτη περίοδος εἶναι χρόνοι τῆς ἀρνήσεως, ἐν ᾧ κατὰ τὴν δευτέραν συντελεῖται ἡ μετάβασις εἰς τὴν κατάφασιν, ἀσφαλέστατα δὲν ἰσχύει γενικῶς. Εἶμαι εἰς θέσιν νὰ ἀναφέρω περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἐξέλιξις προέβη κατ' ἀντίστροφον ἀκριβῶς φορὰν, χωρὶς νὰ εἶναι διὰ τοῦτο ἀνώμαλος. Τὰ στάδια τῆς ὀρησκειτικῆς ἐξελίξεως, περὶ ὧν θὰ ὀμιλήσωμεν βραδύτερον, ἀπόπειρα ἐγκαταβιώσεως ἐν τῷ κατὰ παράδοσιν νομιζομένῳ, ἀπομάκρυνσις ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἴδιος ἀνοικοδομῶν ἀνασχῆματισμοῦ, δὲν ἀξιοῦν ἄλλο τι παρὰ νὰ δείξουν πραγματικὴν πορείαν συχνὰ παρατηρηθεῖσαν. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἄλλας ἐπιγραφὰς διὰ τὰς δύο περιόδους τῆς ἡβῆς. Διασάλευσις καὶ περισυλλογή, ἐπικράτησις τῆς ὑποκειμενικότητος καὶ ἐπιστροφή εἰς τὴν ἀντικειμενικότητα, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ ἀφύπνισις τοῦ ἀνδρισμοῦ. Ἄλλὰ περὶ ταῦτα συμβαίνει ὅ,τι καὶ περὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἱστορικῶν περιόδων οὐδέποτε περιλαμβάνουν τὸ ὅλον, ἀλλ' ἐκφράζουσιν κυρίως τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἐποψιν τοῦ παρατηρητοῦ. Ἄν μὴ τι ἄλλο, ἡ ἀπόπειρα εἶναι τοῦλάχιστον πρόωρος. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀφειλομένον νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν διακρίβωσιν προγενεστέρας καὶ μεταγενεστέρας περιόδου ἐντὸς τῆς ἐξελικτικῆς γραμμῆς τῶν ἐπὶ μέρος συστημάτων τοῦ ψυχικοῦ ὀργανισμοῦ.

Καὶ ὅσα ἡμεῖς παρέχομεν διὰ τοῦ παρόντος ἔργου δὲν εἶναι παρὰ ἀπαρχὴ τις καὶ ἀπόπειρα. Καθ' ὅσον γνωρίζω οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἀνέλαβε νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν σύνολον ψυχικὴν κατάστασιν ἡλικίας τινὸς ἀπὸ τῆς διὰ τὸν ψυχικὸν τύπον σημασίας αὐτῆς. Ὅ,τι ἔγραψεν ὁ Κικέρων περὶ τοῦ γήρατος ἀνήκει κατ' οὐσίαν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας παραμυθίαν. Ἄλλ' ἡμεῖς διακρίνομεν κατὰ τὸ δυνατόν τὸ ἡλικικὸν καὶ τὸ παιδαγωγικόν, ἵνα ἐρευνήσωμεν ὡς ἰδιόρρυθμον εἰδολογικὸν σχηματισμὸν παραχθέντα ὑπὸ τῆς πνεύματος ἐμπεφορημένης φύσεως τότε τὸ φαινόμενον: τὸν ἔφηβον κατὰ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως τῆς ἐγκεχααραγμένης μορφῆς, τὴν ὁποίαν ὡς ὄριμος ἄνθρωπος μέλλει νὰ φέρῃ.